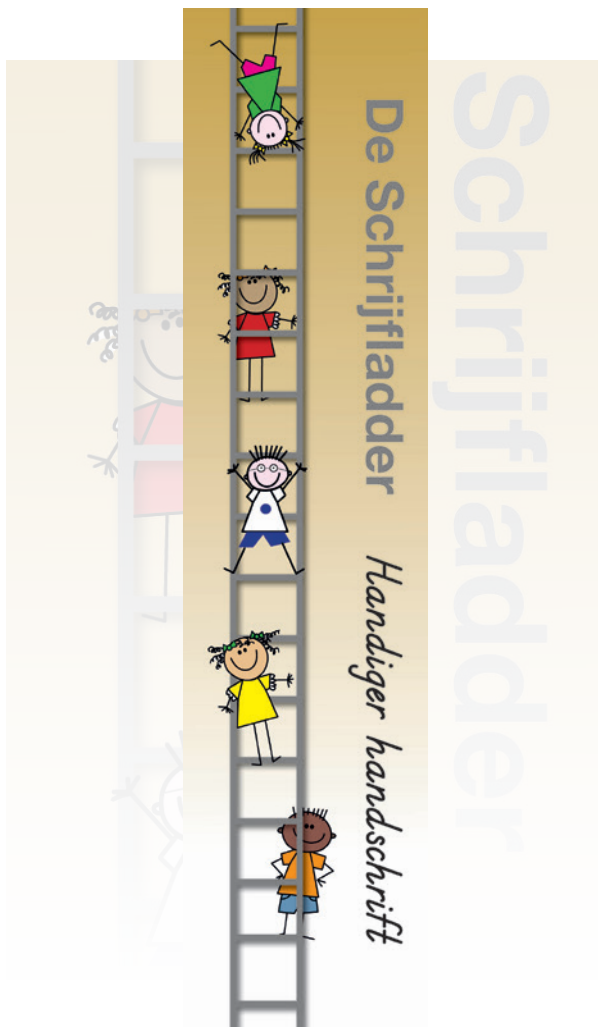

Kinderergotherapeut ontwikkelt methode voor leerlingen en leerkrachten in basisonderwijs

De Schrijf ladder

Tekst en beeld: Marjon van Sambeek

Kinderergotherapeut Marjon van Sambeek ontwikkelde in samenwerking met Hans Stroes van Alles in Beweging 'De Schrijf ladder', een lesmethode om dagelijks de fijne motoriek en andere motorische schrijfvoorwaarden te stimuleren. De methode is bedoeld voor leerlingen en leerkrachten in het reguliere en speciale basisonderwijs.

Het accent van De Schrijf ladder ligt op de groepen 1 t/m 4 en is geschikt voor alle kinderen in de klas. De online lesmethode is eenvoudig in te zetten, ongeacht welke handschriftmethode gebruikt wordt. De methode bestaat uit korte instructiefilmpjes voor leerlingen en leerkrachten, aangevuld met eenvoudig te downloaden werkbladen. De Schrijf ladder is ook goed inzetbaar voor groepjes leerlingen met handschriftproblemen en oudere leerlingen in het speciaal basisonderwijs. Ook wordt de kennis en vaardigheid van de leerkracht door het gebruik ervan versterkt. Dankzij samenwerking met handschriftdeskundige Sabine van Everdingen en later ook kinderfysiotherapeut Ingrid Vrenken is De Schrijf ladder inmiddels uitgebreid met de nieuwe handschriftmethode 'Handiger handschrift'.

Meer mensen bereiken

Marjon van Sambeek werkte bijna 20 jaar als kinderergotherapeut binnen het speciaal basisonderwijs, zowel individueel als klassikaal in samenwerking met de leerkracht. Daarbij lag de focus op zelfredzaamheid, fijne motoriek, schrijfvoorbereiding en handschriftontwikkeling. Ze ontwikkelde lesbladen, instructiefilmpjes en scholing. Verder was er ruimte voor voorwaardenscheppende en adviserende taken. Ook bood ze groepsergotherapie voor kleuters met hun ouder(s) en groepsergotherapie voor kinderen met handschriftproblemen. Marjon combineerde deze baan met haar eigen praktijk voor kinderergotherapie en bezocht regelmatig een 15-tal reguliere basisscholen. Leerkrachten

Het aantal kinderen met handschriftproblemen (slecht leesbaar en traag schrijven) neemt snel toe.

gaven aan dat het goed zou zijn als alle kinderen dagelijks uitgedaagd zouden worden, om zo de overgang van groep 2 naar 3 soepeler te laten verlopen. In 2015 werd een fotoboek 'Stimuleren van handigheid bij kinderen' uitgegeven, een praktische gids voor ouders en grootouders. Ook werden filmpjes gemaakt, waarmee ouders thuis gericht met hun kind konden spelen/oefenen. Tijdens de coronaperiode ontstond het idee om een methode te ontwikkelen waarmee veel meer kinderen, leerkrachten, pabo-studenten en ouders zouden kunnen worden bereikt. Zo ontstond De Schrijfkladder.

Steeds meer schrijfproblemen

Bij de Nederlandse jeugd zijn de laatste 20 jaar 2 opvallende ontwikkelingen zichtbaar:

1. Het aantal kinderen met handschriftproblemen (slecht leesbaar en traag schrijven) neemt snel toe. In 2011 concludeerde Anneloes Overvelde in haar onderzoek dat 30 procent van de basisschoolkinderen handschriftproblemen heeft.
2. Het aantal kinderen in groep 3 bij wie de motorische schrijfvoorwaarden nog onvoldoende aanwezig zijn, neemt toe. Tijdens ons webinar over 'fijne motoriek en andere schrijfvoorwaarden' in 2020 legden we de 1.221 inschrijvers de volgende stelling voor: 'Er komen steeds meer kinderen in groep 3, bij wie de schrijfvoorwaarden niet aanwezig zijn'. 780 mensen klikten op 'eens', 345 mensen op 'twijfel' en slechts 22 mensen op 'oneens'. Leerkrachten staan onder druk om kinderen al direct bij de start in groep 3 te leren schrijven om de verwerkingsbladen van taal en rekenen te kunnen maken. De Schrijfkladder wil helpen om kinderen in groep 3 beter voorbereid te laten starten en de leerkrachten meer kennis en tools te geven om beter te kunnen omgaan met de grote verschillen in schrijfvaardigheid binnen

een klas. Wetenschappelijk onderzoek brengt het belang van een soepel leesbaar handschrift namelijk in verband met leren lezen en verbeterde spellingvaardigheden. De noodzaak van goed handschriftonderwijs wordt dan ook steeds meer onderkend.

Het lesprogramma

De Schrijfkladder wil het onderwijs een helpende hand bieden met een lesprogramma dat:

- leerkrachten een tool biedt om alle kinderen in groep 1 t/m 4 meerdere keren per dag kort en gericht te stimuleren in de benodigde motorische schrijfvoorwaarden zonder veel voorbereiding voor de leerkracht;
- elke school binnen regulier en speciaal basisonderwijs kan inzetten, ongeacht de handschriftmethode die op deze school gebruikt wordt;
- de kennis en vaardigheid van de leerkracht vergroot;
- de leerkracht extra tijd biedt om leerlingen goed te kunnen observeren en coachen;
- de leerkracht helpt om leerlingen met onvoldoende vaardigheid op dit vlak eerder te kunnen signaleren zodat, indien noodzakelijk, therapie kan worden gestart.

Doelen van De Schrijfkladder

Door met De Schrijfkladder te werken krijgen de kinderen de kans om hun motorische, sociaal-emotionele en cognitieve schrijfvoorwaarden op een hoger niveau te brengen.

Voor de kinderen

De inzet van De Schrijfkladder helpt de kinderen:

- bij de ontwikkeling van hun fijne motoriek, de schrijfvoorwaarden en het handschrift;
- bij het ontwikkelen van een vlot, ontspannen en leesbaar persoonlijk handschrift als ze daar klaar voor zijn;

- bij het automatiseren van het handschrift, wat een positieve invloed heeft op andere vakken (taal);
- het plezier in fijnmotorische activiteiten en het schrijven te behouden en vergroten.

Voor de leerkracht

De inzet van De Schrijfpladder helpt de leerkracht:

- met een didactische leidraad te werken: wat kun je wanneer aanbieden, aan welk kind?;
- kennis en kunde uit te breiden en zo beter aan te sluiten bij elk kind;
- geïnspireerd te blijven om dagelijks een verrijkte omgeving te bieden met voldoende variatie;
- voorwaardenscheppend onderwijs te bieden.

Voor het lesgeven

De inzet van De Schrijfpladder biedt de leerkracht de kans om:

- verschillende niveaus aan te bieden, met kans op meer succeservaringen (competent voelen);
- kinderen keuzes aan te bieden (autonomie ervaren);
- kinderen het gevoel te geven dat ze mee kunnen doen met (een deel van) de groep (erbij horen);
- zowel de klas als individuele kinderen te observeren en coachen;
- kinderen maatwerk te bieden;
- tijd te besparen wat betreft voorbereiding van lessen;
- kinderen een verrijkte omgeving aan te bieden.

Voor de (kinder)ergotherapeut

De inzet van De Schrijfpladder biedt de (kinder)ergotherapeut de kans om:

- beter samen te werken met scholen: leerkrachten krijgen meer kennis en vaardigheid wat proactief handelen tot

gevolg kan hebben, waardoor (kinder)ergotherapie op een eerder tijdstip ingeschakeld zal worden;

- efficiënter te behandelen omdat naast de individuele therapeutische vaardigheidsdoelen, de basisvoorwaarden dagelijks in de klas gestimuleerd worden;
- als leidraad te fungeren tijdens groepsergotherapie na school (ouders kunnen zo ook betrokken en gestimuleerd worden);
- een stagiaire te inspireren en zelfstandig te laten werken;
- in korte tijd veel ideeën op te doen voor therapie en instructie van leerkrachten en ouders.

Hoewel het gebruik van De Schrijfpladder gestaag groeit binnen het onderwijs, is het belangrijk dat alle kinderergotherapeuten voldoende kennis hebben van deze nieuwe online lesmethode. Een kinderergotherapeut richt zich immers zowel op het kind als op zijn omgeving.

Ontwikkeling brein stimuleren

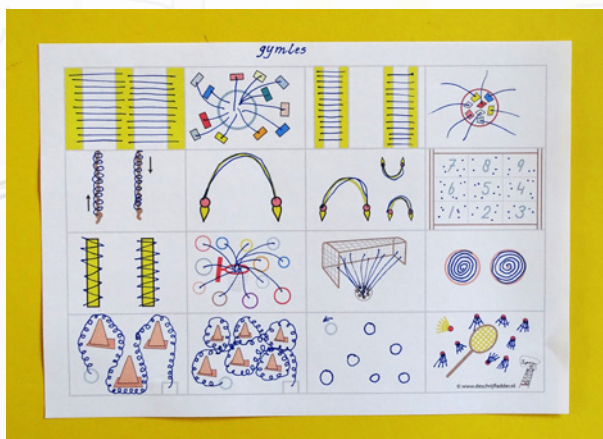
De korte activiteiten van De Schrijfpladder zijn gemaakt als stimulans voor de ontwikkeling van het brein van alle jonge basisschoolkinderen, waardoor het kind meer basisvaardigheden beheerst als het start in groep 3. Hierbij kun je denken aan een ontspannen potloodgreep, een goede schrijfhouding, schuine papierligging en een soepele schrijfmotoriek waaraan tijdens elke activiteit aandacht wordt gegeven.

Voor de kinderen in groep 1 en 2 ligt het accent op spelletjes en bewegingen waarbij veel zintuigen worden ingezet (met name het tactiele-, visuele-, vestibulaire- en proprioceptieve zintuigstelsel) met een breed, gevarieerd aanbod van materiaal zoals scheerschuim, schelpenzand, krijtbord, klei en papier. Tekenen en kleuren op papier wordt langzaam opgebouwd, waardoor de kinderen spelenderwijs de motorische schrijfvoorwaarden ontwikkelen.

In groep 3 en 4 (en eind groep 2) ligt het accent op gerichte en nauwkeurige korte teken- en kleuractiviteiten op het platte vlak, zoals cirkelend kleuren van kleine kleurvlakken, arceren, het tekenen van basispatronen met een variatie van grootte, snelheid en druk in een betekenisvolle context. De kinderen leren de punt van het potlood steeds soepeler in alle richtingen te bewegen.

Waarop is de lesmethode gebaseerd?

De Schrijfpladder heeft vanaf de start van de ontwikkeling veel kennis gebruikt uit de 'WRITIC' van Margot van Hartingsveldt en Liesbeth de Vries en uit 'Aan de slag

Handgymles op papier

Door de inzet van lesmethode De Schrijfpladder beheersen kinderen meer basisvaardigheden als zij starten in groep 3.

met handschriftonderwijs' door onder andere Anneloes Overvelde, Ria Nijhuis-van der Sanden, Sabrine van Everdingen, Margot van Hartingsveldt, Ingrid van Bommel en Annelies de Hoop. Later is de kennis uit de cursus 'Samen Aan de Slag met Schrijven (SASS)', door Ingrid van Bommel, Liesbeth de Vries, Margo van Hartingsveldt en Anneloes Overvelde, hieraan toegevoegd. Dat geldt ook voor het boek 'Pak je pen en toetsenbord' van Else Kooyman.

Onze leidraad uit het boek 'Aan de slag met handschriftonderwijs':

Doelen voorbereidend schrijven, blz. 75 (Overvelde et al., 2011):

'Een kind dat startklaar is om methodisch te leren schrijven voldoet aan een aantal voorwaarden:

- *fijne motoriek om het potlood goed te hanteren;*
- *visueel-motorische integratie voor het herkennen van kleine verschillen in vormen en lettertekens, de positie in de ruimte en het kunnen maken van vormen. Belangrijk is ook dat ogen kunnen volgen, dus niet alleen herkennen en oriënteren;*
- *fonemisch bewustzijn: klanken kunnen onderscheiden in woorden;*
- *gerichte aandacht en motivatie.*

Tussendoelen voorbereidend schrijven, blz. 76 (Kooijman, Van Mierlo & Natzijs, 2011):

1. *aanleren van een juiste zithouding;*
2. *aanleren van een juiste pengreep;*
3. *kennismaken en oefenen met verschillende schrijfmaterialen;*
4. *grafomotorisch werken: sporen en patronen maken;*
5. *letteren: werken met letters, maar zonder te schrijven;*
6. *grafocognitie: het werken met vormgevingseisen;*
7. *komen tot een eigen handvoorkeur, als deze nog niet duidelijk is.*

Daarnaast maakten we gebruik van literatuur en/of gesprekken met Sabrine van Everdingen, Erik Scherder,

Wally van Grunsven, Charles Njiokiktjien, Monique Mollink en Henk Schweitzer. In de literatuurlijst zijn hun artikelen en boeken te vinden. Daarnaast zijn SchrijvenNL en Platform Handschriftontwikkeling regelmatig geraadpleegd.

Ten slotte waren onze persoonlijke uitgebreide praktijkervaringen binnen het basisonderwijs (kinderergotherapie, kinderfysiotherapie, MRT en handschriftonderwijs) belangrijke uitgangspunten bij het ontwikkelen van de methode, aangevuld met casuïstiek van leerkrachten die zij inbrachten tijdens onze scholingen.

Wetenschappelijk onderzoek (evidence based)

De eerste stappen in de onderzoekswereld zijn inmiddels gezet. Vanaf september 2023 gaan studenten van de Universiteit Gent binnen verschillende deelgebieden het effect van De Schrijfpladder en de nieuwe handschriftmethode 'Handiger handschrift' meten. De QuickScan, WRITIC, SOS-2 en enkele voor (kinder)ergotherapeuten minder bekende observaties en testen (eenvoudig aan te leren aan leerkrachten) worden hierbij gebruikt.

Wat is Handiger handschrift?

De nieuwe handschriftmethode Handiger handschrift biedt een vereenvoudigd verbonden handschrift en een uniek halfverbonden blokletterschrift. Handschriftdeskundige

Sabrine van Everdingen van de Katholieke Pabo in Zwolle was bereid om samen met ons een handschriftmethode te ontwikkelen, waarbij zowel de motorische als de cognitieve ontwikkeling een belangrijke plaats kregen. Kinderfysiotherapeut Ingrid Vrenken dacht actief mee vanuit haar jarenlange ervaring met kinderen met handschriftproblemen. Zij ontwikkelde werkbladen voorbereidend schrijven voor zowel De Schrijfpladder als Handiger handschrift en maakte bijbehorende filmpjes. Fysiotherapeut Koos van Nugteren hielp bij de digitalisering en grafisch ontwerper Liesbeth van Litsenburg ontwierp de schriften voor Handiger Handschrift.

Het is een handschriftmethode geworden waarbij scholen kunnen kiezen uit twee handschriften: een vereenvoudigd verbonden handschrift (met onder andere extra rustpunten) en een uniek rechts hellend halfverbonden blokletterschrift. Voordat in de schriften geschreven wordt, is ruim aandacht voor oefening op ongelinieerd papier op speciale werkbladen. Hierover zal op een later tijdstip nog een artikel verschijnen.

Tip: lukt het een kind niet om te leren schrijven met de huidige handschriftmethode of werk je op een school waar gezocht wordt naar een nieuwe handschriftmethode? Bekijk dan samen met school de nieuwe handschriftmethode 'Handiger handschrift': www.deschrijfpladder.nl.

Over de auteur

Kinderergotherapeut *Marjon van Sambeek* is in 1982 afgestudeerd. Zij geeft scholing aan leerkrachten, intern begeleiders, zij-instromers, (motorisch) remedial teachers, pabo-studenten en therapeuten.

Mini-cursus en webinar

De ErgoAcademie organiseert een webinar Schrijven moet blijven voor kinderen op 21 juni 2023 en de Minicursus fijne motoriek en schrijven, die start op 30 oktober 2023. Het webinar en de mini-cursus zijn gebaseerd op De Schrijfpladder.

Referenties

- Deci, E., & Ryan, R. (2013). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Springer Verlag.
- De Hoop, A. et al. (2011). Kinderen leren leesbaar schrijven door positieve feedback. www.SchrijvenNL.nl
- De Hoop, A. (2015). Moetivatie of motivatie? Praktijkgericht Onderzoek Master special Educational Needs. Fontys OSO.
- De Ridder, M & van Bommel, I. (2017). Eerst letterdozen en dan pas schrijven. www.SchrijvenNL.nl
- Goddard Blythe, S. (2013). Eerst bewegen, dan leren. Brugge: die Keure
- Kiefer, M., & Trumpp, N. (2012). Embodiment theory and education: The foundations of cognition in perception and action. Trends in Neuroscience and Education, 1, 15-20.
- Evidence Statement motorische schrijfproblemen bij kinderen. (2017). www.fysionet-evidencebased.nl
- Kooijman, E. (2022). Pak je Pen en toetsenbord. Heeswijk-Dinther: Cantal
- Mollink, M. & Van Ee, R. (2018). Verbetering van het handschrift door multisensorische oefeningen. Ergotherapie Magazine 06 2018, 27-31.
- Overvelde et al. (2010). Ik kan niet mooi schrijven en ben ook nog onhandig. NedTijdschrKinderfysiother.
- Overvelde, A., Bommel-Rutgers, I. van, Bosga-Stork, I., Cauteren, M. van, Halfwerk, B., Smits-Engelsman, B., & Nijhuis-van der Sanden, M. (2011). Motorische schrijfproblemen bij kinderen. KNGF Evidence Statement Nederlands Tijdschrift voor fysiotherapie, 121, 1-65.
- Overvelde, A., & Nijhuis-van der Sanden, R. (2018). Aan de slag met handschriftonderwijs. Amsterdam: Boom
- Overvelde, C.S. (2020). Slim schrijven met de hand. Didactief.
- Parr, C. (2021). Wat is er gebeurd met het handschrift in lockdown?
- Peerlings, W. (2011). Remedial teaching en psychomotoriek. Tiel: Lannoo
- Scherder, E. (2020). Hart voor je brein. Atheneum. Amsterdam.
- Schermer, D. en anderen (2021). Handschrift is hersenwerk. Platform voor handschriftontwikkeling.
- Schweitzer, H. (2009). Verder met schrijven. Heutink
- Van Bommel, I. & van Hartingsveldt M. & Overvelde A. (2015). Leren schrijven anno 2015; Wat heb je daarvoor nodig? HJK-online.nl.
- Van Everdingen, S. (2017). Handschriftonderwijs upgraden en professionaliseren. Zwolle: Veerkracht.
- Van Everdingen, S. (2017). Handschriftontwikkeling juist van groot belang in het digitale tijdperk. Zwolle: Veerkracht
- Van Grunsven, W., Njokiktjen, C. (2017). Het schrijven: didactiek en behandeling van stoornissen. Amsterdam: Suyi
- Van Hartingsveldt, M., Cup, E., & Corstens-Mignot, M. (2016). Korte Observatie Ergotherapie Kleuters (KOEK). Nijmegen: Ergoboek
- Van Hartingsveldt, M., & De Vries, L. (2016). Klaar om te schrijven? WRITIC theorie-assessment-advies Writing Readiness Inventory Tool in Context. Hogeschool van Amsterdam
- Van Sambeek, M. & Schroyen, N. (2019). Blijven we verbinden of laten we het los? Ergotherapie Magazine. 03 juni 2019, 30-33
- Van Sambeek, M. (2015). Stimuleren van handigheid bij kinderen. Gulpen.
- Wij leren (2020). Wat zijn effectieve activiteiten in groep 1 en 2 voor de ontwikkeling van de schrijfmotoriek vanaf groep 3? Kennisrotonde wijleren.nl.